D’OLLE WITTE

Lesbrief Cultuurmenu Oldambt

GROEP 5 T/M 8

Onderzoeksbureau Elles Bulder, geactualiseerd d.d. september 2021
Michelle Kind

Inhoudsopgave

Inleiding lesbrief ‘d’Olle Witte’ 2
Les 1. Introductieles toren en carillon van Winschoten 3
Les 2. De toren en het carillon van Winschoten 3
Les 3. Bezoek aan de toren van Winschoten 3
Inleiding 3
Kern 4
Verwerking 4
Opdracht flessencarillon (optioneel) 4
Bijlage 1. Instructie bij de PowerPointpresentatie 5
Bijlage 2. Werkblad Flessencarillon (optioneel) 8
Bijlage 3. Werkbladen voor bezoek aan de toren 9
Werkblad ‘Buiten de toren’ 10
Werkblad ‘In de toren’ 12

Inleiding lesbrief ‘d’Olle Witte’

Voor u ligt de Lesbrief ‘d’Olle Witte’, onderdeel van het erfgoedtraject voor de Gemeente Oldambt. Deze lesbrief is goed te combineren met het lespakket dat het Klokkengieterijmuseum Heiligerlee aanbiedt.

Deze lesbrief is bedoeld voor de leerlingen van groep 5, 6, 7 en 8 en bestaat uit vier onderdelen: twee introductielessen op school, een bezoek aan de toren en een reflectieopdracht op school. Op deze manier gaat het onderwerp nog veel meer leven voor de leerlingen.

Een bezoek aan de toren is alleen mogelijk na reservering. Hiervoor kunt u contact opnemen met stadsgidsenwinschoten@gmail.com.

Tijdsduur per les

Les 1: 45 minuten
Les 2: 45-60 minuten
Les 3: rondleiding toren, 60 minuten
Reflectieopdracht: minimaal 60 minuten, verder naar eigen inzicht

Thema

Geschiedenis

Kerndoelen

52 en 56

Lesdoelen

De leerlingen kunnen in hun eigen woorden vertellen wat de functie van een toren en een carillon is.
De leerlingen maken kennis met cultureel erfgoed uit de eigen omgeving.
De leerlingen weten hoe een carillon werkt.
De leerlingen kunnen de aangeleerde kennis vertalen naar de eigen leefomgeving.

Materialen

Video met fotobeelden van carillons en audio van carillonmuziek, PowerPointpresentatie, werkblad flessencarillon, werkbladen rondleiding.

We wensen u en uw leerlingen veel plezier met dit lespakket!

Les 1. Introductieles toren en carillon van Winschoten

Tijdsduur: 45 minuten
Materialen: Video (1 minuut) met fotostills van beiaardier Vincent Hensen aan het carillon van Winschoten en carillonmuziek: https://youtu.be/dIFnCCcLUHg

- Toon ter introductie de carillonvideo op het digibord.
- Bespreek met de leerlingen wat ze zien en horen
- Vraag naar eigen ervaringen van leerlingen: Heb je zoiets eerder gehoord en/of gezien? Waar was dat?
- Doe met de leerlingen een 'kennisoogst'. Schrijf zoveel mogelijk woorden, ideeën en ervaringen op het digibord.
- Laat de leerlingen daarna in duo's of kleine groepjes ca. 20 minuten een 'google'onderzoekje doen naar carillons op internet. De woorden uit de kennisoogst kunnen dienst doen als 'zoekwoorden'.
- Bespreek kort na wat de groepjes zoal aan informatie hebben gevonden.

Les 2. De toren en het carillon van Winschoten

Tijdsduur: 45 – 60 minuten
Materialen: PowerPointpresentatie

- Voor deze les kunt u gebruikmaken van de instructie bij de PowerPointpresentatie in bijlage 1. Maak zelf een keuze uit de feiten en verhalen en pas het verhaal aan op de leeftijd en samenstelling van uw groep.
- Laat de leerlingen vooraf weten dat u hen van alles gaat vertellen over de toren en het carillon van Winschoten en foto's en plaatjes laat zien. Geef hen de volgende luistervraag mee. De toren van Winschoten is op veel verschillende manieren gebruikt. Let tijdens mijn verhaal goed op en schrijf zoveel mogelijk manieren op.
- Na het afronden van uw verhaal bij de PowerPoint bespreekt u kort met de leerlingen na wat zij hebben opgeschreven in antwoord op de luistervraag.

Les 3. Bezoek aan de toren van Winschoten

Let op, dit moet op tijd aangevraagd worden. Eventueel te combineren met een bezoek aan het Klokkengieterijmuseum in Heiligerlee.

Tijdsduur: Het bezoek aan de toren duurt ongeveer een uur. Dit is exclusief reistijd en opdracht. Plan voor het bezoek aan de toren een dagdeel.
Materialen: Per tweetal of groepje een fotocamera of mobiele telefoon met een camera. Werkbladen voor buiten/in de toren.

Inleiding

Bereid de leerlingen voor op het bezoek aan de toren in Winschoten. Voor dit bezoek krijgen de leerlingen een foto-opdracht, waarbij ze de toren als onderwerp nemen. De eerste foto maken ze vanaf schoolgezien (of vanaf het station in Winschoten bijvoorbeeld, als de school niet in Winschoten staat). De toren hoeft nog niet te zien te zijn op deze foto. Op de laatste foto moet de kerk helemaal te zien zijn.

Om de hoeveel meter moet er een foto genomen worden om een mooi beeld te krijgen?
Hoeveel foto's moeten er dan gemaakt worden?
Op de laatste foto staat de hele klas (de leerkracht kan de foto nemen) met de toren op de achtergrond.

Kern

Eenmaal aangekomen bij de toren kunnen de leerlingen aan de slag met de werkbladen. De groep wordt gesplitst in drie groepen: één groep begint buiten met werkblad één. Eén groep blijft beneden in de toren en begint met werkblad twee. De derde groep gaat samen met de rondleider naar boven (voor dit onderdeel is er geen werkblad aangezien de rondleider de kinderen veel kan vertellen). Vertel de leerlingen van tevoren dat ze goed moeten luisteren en voorzichtig moeten zijn op de trap. De groepen wisselen na twintig minuten van opdracht.

Verwerking

De Winschoter toren kent een lange geschiedenis waarin veel bijzondere dingen zijn gebeurd. In deze reflectieopdracht denken de leerlingen na over welke informatie over de toren zij zouden willen delen met toeristen en hoe ze deze informatie zo aantrekkelijk mogelijk kunnen presenteren.

Verdeel de leerlingen in groepjes en laat ieder groepje nadenken over de vraag wat zij toeristen zouden willen vertellen over de Winschoter Toren.
Vervolgens denken ze na over hoe ze deze informatie op een zo aantrekkelijk mogelijke manier kunnen vormgeven in een flyer over de toren en het carillon. Dit kan in de vorm van een online collage zijn en/of een print daarvan. De leerlingen kunnen gebruikmaken van de foto's uit de fotoreportage, de informatie van de werkbladen en de verhalen, die ze van de rondleider hebben gehoord. De collage/flyer kan verder aangevuld worden met gekleurd restpapier, stroken papier die uit tijdschriften worden gescheurd, uitgeknipte letters e.d.

Laat, wanneer de flyers klaar zijn, alle groepjes hun flyer aan de klas presenteren.

Opdracht flessencarillon (optioneel)

Wanneer u de leerlingen een leuke onderzoeksopdracht wilt geven kunt u gebruik maken van Bijlage 2. Hierin staat beschreven hoe leerlingen zelf een carillon van flessen kunnen maken. De spullen kunnen ze meenemen van huis. Wanneer de flessen hangen worden ze gevuld met water. Door in iedere fles een andere hoeveelheid water te gieten geeft iedere fles een andere toon wanneer er je er met een stokje op tikt.

De uitdaging zit in het stemmen van het instrument. Lukt het de leerlingen om op hun flessencarillon een liedje te spelen?

Bijlage 1. Instructie bij de PowerPointpresentatie

Waarvandaan is deze foto gemaakt? Ziet er nu anders uit? Wat is er anders?

Dia 2:

De Sint-Vituskerk werd gebouwd in ongeveer 1275. De kerk stond in het midden van een groot kerkhof dat pas in de 19e eeuw het centrale marktplein van Winschoten werd. Tijdens de Tachtigjarige Oorlog werd het gebouw beschadigd toen de opstandelingen het in 1593 tot hun verdedigingsbolwerk hadden gemaakt. De langwerpige kerk is 41 meter lang en 8,65 meter breed. Tegen de wand staat een lange reeks grafzerken. De oudste is voor Gerhardus Weemhof, die van 1582 tot 1607 eerst pastoor was en na de reformatie de eerste dominee was. Het kerkgebouw is gebouwd in de gotische stijl. Tussen 800 en 1200 bouwde men de kerken in de Romaanse stijl. Die kerken waren laag en hadden dikke muren met kleine ramen en ronde bogen. Het was in deze kerken vaak donker. Na 1200 kon men hogere en veel lichtere kerken bouwen. Deze manier van bouwen noemen we dus de Gotische stijl. Aan de buitenkant werden de hoge muren gesteund door steunberen. Dan vielen ze niet om. Boven op de steunberen maakte men voor extra steun en versiering luchtbogen. In de muren zaten hoge ramen en spitse bogen. In die grote vensters werden gebrandschilderde ramen gezet met afbeeldingen uit de bijbel. Je kreeg zo veel, gekleurd licht in de gotische kerk.

Dia 3:

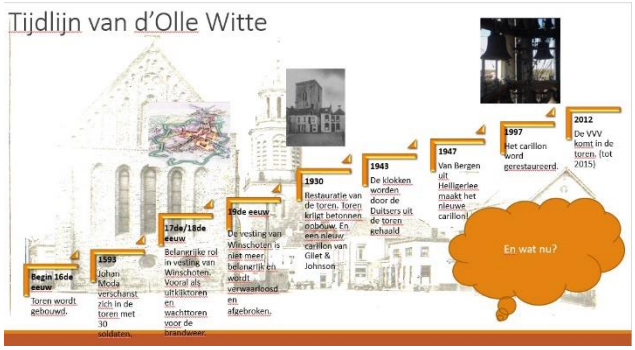

Met deze tijdlijn maken we in sneltreinvaart kennis met de geschiedenis van d'Olle Witte. Hieronder vindt u per jaartal een korte toelichting.

<u>16de eeuw</u>: De toren die later gebouwd is dan de kerk staat op 23 meter afstand van het kerkgebouw, aan de ernaar vernoemde Torenstraat. Het onderste gedeelte is vermoedelijk ook uit de 13e eeuw, maar de toren is in fasen verhoogd tot 41 meter. Aan de witte bepleistering die de toren had van 1856 tot 1931 is de bijnaam "d'Olle Witte" ontleend gebaseerd op de bijnaam van de Martinitoren in Groningen, "d'Olle Grieze".

1593: Johan Moda

De toren staat op de weg van Münster naar Groningen en speelde dus een belangrijke rol in de verdediging van Groningen. Tijdens de Tachtigjarige Oorlog trok sergeant Johan Moda zich met 30 manschappen terug in de toren toen ze werden aangevallen door de Spanjaarden. Hij zette wel eerst alle huizen rond de toren in brand, zodat de Spanjaarden zich daar niet konden verschuilen. De huizen in die tijd waren van hout, dus dit was een makkelijk werkje. Na een aantal dagen moest Johan Moda zich overgeven aan de Spaanse bevelhebber, er waren immers veel meer Spaanse soldaten. De manschappen (allemaal buitenlandse huurlingen) mochten vrij de aftocht blazen, als Johan beloofde een half jaar niet meer te vechten tegen de Spanjaarden. Hij weigerde dit, maar werd toch vrijgelaten door de Spaanse bevelhebber Verdugo. Die kreeg daar al snel spijt van. Graaf Willem Lodewijk gaf Johan Moda de opdracht om Winschoten terug te veroveren op de Spanjaarden. Samen met 200 soldaten lukte dit al binnen een dag. Daarna werd dit deel van het 'vlek' Winschoten (kerk en toren) tot een echte vesting gebouwd.
Klik voor een filmpje over vestingen op het plaatje van de Winschoter vesting.
https://schooltv.nl/video/een-vestingstad-met-aarden-wallen-dikke-muren-en-grachten/

17de/18de eeuw

De vesting bestond uit een omwalling met negen bastions en drie poorten. De vesting Winschoten diende tevens als aanvoerplaats, stapelplaats en magazijn van waaruit andere versterkingen zoals Nieuweschans, Booneschans, Oudeschans en Bourtange werden bevoorraad. De toren werd vooral gebruikt als uitkijkpost. Je kon de vijand immers heel goed zien aankomen, zo boven in de toren. Dag en nacht werd er wachtgelopen in de toren. De torenwachters waarschuwden bovendien voor brand. Torenwachters overzagen de stad en maakten door middel van klokgelui de inwoners op een brand attent. Tevens hing de torenwachter dan twee lantaarns met brandende kaarsen of manden aan de torenzijde waar de brand was. Deze situatie bleef gehandhaafd tot er in de stad voldoende openbare brandmelders en telefoons waren geplaatst. Na de oorlog raakten de vestingwerken in verval. Tijdens het rampjaar 1672 werd er in en rond Winschoten nog gevochten. Daarna werd de vesting niet meer opgenomen in de verdedigingslinie langs de oostgrens.

19de eeuw

De toren werd ook gebruikt als politiebureau. Heel wat jaren werden misdadigers 'onder de toren' opgesloten. Ze werden vastgeketend in hun cel, dus veel bewegingsvrijheid hadden de criminelen niet in de toren. Vooral veel landlopers, vechtersbazen en dronkenlappen hebben opgesloten gezeten in de toren. Zelfs na de bouw van een echte gevangenis in Winschoten bleven de cellen in de toren nog lange tijd in gebruik. Uiteindelijk verloor de toren, net als de vesting die werd afgebroken, haar verdedigingsfunctie.

1925

In dit jaar kwam men erachter dat de toren in heel erg slechte staat was. Die grondige inspectie was ingegeven door de stormramp in Borculo in 1925, waarbij een cycloon het dorp in een totale chaos achterliet. De uitkomst van de inspectie in Winschoten was vrij radicaal: de gehele bovenkant van de toren was in een zeer slechte staat en moest geheel verwijderd worden. Een Olle Witte zonder dak was voor de Winschoter bevolking ondenkbaar. Het kerkbestuur deed een beroep op gemeentearchitect Bolhuis, die belangeloos zijn medewerking toezegde. Uiteindelijk werd de knoop in april 1931 doorgehakt waardoor de toren een tijdlang zonder dak door het leven ging. Bolhuis vond het niet raadzaam de toren opnieuw van een puntdak te voorzien. Hij stelde voor een bovenbouw op het onderstel van de toren te plaatsen. Bij dit plan heeft zeker de overweging meegespeeld om in de nieuwe toren een carillon aan te brengen. De kosten voor de nieuwbouw werden geraamd op 43.000,- gulden in die tijd zeker geen klein bedrag. De klok werd tijdens de

verbouwing een hele verdieping hoger gehangen. Winschoten was inmiddels groter geworden en zo had de klok meer reikwijdte. Vervolgens kreeg de toren een gloednieuw carillon van de beroemde klokkengieterij Gillett & Johnston uit Croydon (Engeland).
Link naar een filmpje over klokgieten: https://schooltv.nl/video/het-klokhuis-klokgieten-1/#q=klok

1943
Om de oorlogsindustrie in Duitsland op stoom te houden (er was een tekort aan metaal voor het maken van kanonnen en munitie) kwam er een verordening die de Duitsers in staat stelde om turbines uit fabrieken of haarden (= kachels) van burgers te vorderen. Alles werd getransporteerd naar Duitsland en omgesmolten. In 1942 bedacht men dat het een goed idee was om ook de torenklokken te vorderen om ze om te laten smelten. In 1943 werden de klokken uit d'Olle Witte gehaald door de Duitsers. Er werd een gascilinder voor in de plaats gezet. Het geluid van het slaan op de gascilinder kon slechts door de direct omwonenden van de toren worden gehoord. Na de Tweede Wereldoorlog werden de klokken teruggevonden in de haven van Hamburg.

1946
Zo snel mogelijk na de oorlog wilde men de klokken terug in de toren. Klokkengieterij van Bergen in Heiligerlee kreeg opdracht om nieuwe klokken te gieten, voor de klokken die kapot waren gegaan. In 1946 waren de klokken klaar en had de toren weer een carillon van 35 klokken! Het was het eerste Nederlandse carillon dat weer in gebruik werd genomen na de oorlog.

1997
In 1997 was een aantal klokken van het carillon aan vervanging toe. Van de 49 klokken die het carillon nu heeft zijn er nog 14 uit 1946. Bij de vervanging werden ook nog meer klokken aan het carillon toegevoegd. De nieuwe klokken zijn gemaakt door Petit & Fritsen. De andere klokken uit 1946 vormen in de toren een demonstratie-carillon. Het carillon wordt bespeeld en onderhouden door de vaste stadsbeiaardier. Link naar een filmpje over de stadsbeiaardier:
https://www.youtube.com/watch?v=lgnp094M5po

2012
Er wordt een VVV-kantoor in de toren geopend!
In 2015 verhuist het VVV-kantoor naar de Klinker en staat de toren weer leeg.
Op 15 vrijdagen per jaar speelt de stadsbeiaardier 's middags een uur op het carillon. Met behulp van een ingewikkelde machine speelt het carillon nog steeds op het hele uur, kwart over het hele uur, op het halve uur en om kwart voor het hele uur.
Ga maar eens luisteren!

En nu?
De toren heeft momenteel, naast de klok en het carillon, nog een duidelijke functie nl. als kerktoren. In de toren hangt een touw waaraan de koster zou kunnen trekken om de mensen naar de kerk te roepen. Dat gebeurt niet meer met de hand maar met een motor.
Bovendien zijn een aantal vrijwilligers bezig de toren open te stellen voor het publiek. Dus houd de deuren van de toren in de gaten. Meestal op zaterdag zijn ze open.
Hebben de leerlingen een idee wat ze met deze toren zouden kunnen doen? Vinden ze het belangrijk dat de toren blijft bestaan?

Bijlage 2. Werkblad Flessencarillon (optioneel)

De nieuwe toren van jullie woonplaats heeft natuurlijk ook een carillon nodig! Jullie gaan er zelf een maken. Kijk goed naar wat je nodig hebt en wat je moet doen!

Benodigdheden:

- Acht dezelfde lege flessen (maak ze goed schoon!). Meer mag ook, dan wordt het carillon groter.
- Touw
- Een lange stok (bijvoorbeeld de steel van een bezem)
- Trechter
- Water

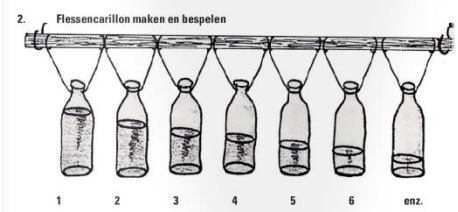

1. Vul één fles helemaal met water. In de volgende flessen doe je steeds wat minder water.
2. Test het carillon, klinkt het goed? Je kunt altijd nog wat meer of minder water in een fles doen.
3. Knoop met touw de flessen vast aan de bezemsteel. Leg de bezemsteel op een stevige plek (bijvoorbeeld op twee tafels) en zorg dat de flessen vrij hangen.
4. Bedenk een voorwerp waarmee je goed op de flessen zou kunnen slaan (bijvoorbeeld een houten stok of liniaal).
5. Ken je de Big Ben? Dat is een hele mooie, grote toren in Londen. Deze heeft ook een heel mooi carillon. Het carillon speelt altijd hetzelfde melodietje voor dat de tijd geslagen wordt. Dit heb je ook in de vorige les gehoord. Het melodietje kan je ook op je flessencarillon spelen. Speel het volgende wijsje.

6-5-4-1, 1-5-6-4, 6-5-4-1, 1-5-6-4.

6. Als de toren en het carillon een herkenningspunt moet zijn, is het ook een goed idee om een herkenbaar liedje te maken voor jullie toren. Zo hoor je precies in welke plaats je bent! Schrijf zelf een herkenbaar melodietje (zoals hierboven ook de melodie van de Big Ben staat op geschreven) en schrijf er ook een tekst bij, zodat het een echt liedje wordt!

Bijlage 3. Werkbladen voor bezoek aan de toren

Werkblad ‘Buiten de toren’

Schrijf hier je naam: _____	*Met dit werkblad ga je d’ Olle Witte bekijken. Zorg dat je een potlood hebt om de antwoorden op te schrijven en tekeningen te maken.*
Lees, kijk en schrijf!	
Waar staat de toren?	
In welke straat staat de toren?	
Waar hoort de toren bij?	
Hoe oud is de toren?	
Hoe hoog is de toren?	
Welke kleur heeft de toren?	
Ben je al eens eerder bij deze toren geweest?	
Teken de toren!	*Zorg dat je ook goed laat zien waar de toren staat, welke gebouwen staan eromheen? Zoek een goede plek op om een tekening te maken. Doe niet langer dan 5 minuten over je tekening!*

Streep het verkeerde woord door	
De toren staat wel/niet tussen de huizen.	
Deze huizen zijn ouder/net zo oud/nieuwer dan de toren.	
De toren bestaat uit twee/drie/zes delen.	
Het middelste deel heeft vier/zes/acht kanten.	
De toren heeft één/twee/vier klokken.	
Lees, kijk en schrijf!	
Wat staat er helemaal boven op de toren? Waarvoor wordt dat gebruikt?	
Loop nu naar de kerk. De toren hoort bij de kerk. Ken je andere kerken met een losse toren? Welke?	
Kijk goed naar de kerk. Beschrijf hoe de kerk er uit ziet.	
In de les heb je geleerd over de gotiek. Welke gotische kenmerken zie je aan deze kerk?	
Teken een raam!	Teken hiernaast een van de grote ramen van de kerk (er zijn er wel 22!). Kijk goed naar de details van het raam en probeer ze zo nauwkeurig mogelijk na te tekenen.
Lees kijk en schrijf!	
De kerkmuur die het meest in de buurt is van de toren heeft een andere kleur dan de andere muren? Hoe zou dat kunnen?	
De kerk stond midden op een kerkhof. Zie je daar nog iets van terug? Wat zie je wel om de kerk?	
Op welke afstand staat de toren eigenlijk van de kerk? Meet het maar! Als je weer terug bent bij de toren, ben je klaar met dit werkblad. Is het nog geen tijd om te wisselen? Werk dan nog even verder aan je tekeningen, maak ze zo mooi mogelijk!	

Werkblad ‘In de toren’

Schrijf hier je naam: _____	Je staat helemaal onder in de toren. Kijk maar eens goed om je heen.
Lees, kijk en schrijf!	
Waar lijkt de toren groter, binnen of buiten? Hoe zou dat komen? Kijk maar eens goed naar de ramen!	
Hoe dik zijn de muren op deze verdieping? Denk je dat de muren helemaal van baksteen zijn?	….. cm
Hoe hoog is het plafond?	
Is het koud of warm in de toren? Hoe kan dat?	
Zijn alle bakstenen hetzelfde? Wat zijn de verschillen?	
Meet de kleinste baksteen en de grootste. Welke is het oudst denk je?	
Teken een muur met kanonskogels!	Het meest opvallende in deze ruimte zijn de kanonskogels. Hoe oud zijn deze kogels? Hoe zijn ze in deze muur terecht gekomen? Maak een tekening van de kogels, maak de tekening zo nauwkeurig mogelijk.

Lees, kijk en schrijf!	
Volg nu de pijlen naar de cellen. Wat valt je op aan het de treden van deze trap?	
Loop de cellen in of kijk door het luikje. Hoe zou het zijn om hier gevangen te zitten?	
Loop naar het raam. Kun je naar buiten kijken? Zie je iets? Zit er glas voor het raam? Hoe zou het zijn om hier opgesloten te zitten midden in de winter?	
Hoe dik zijn de muren hier? Meet het op!	
Ga verder de trap op. Daar vind je twee maquettes van de toren. Bekijk ze maar eens goed! Welke vind jij eigenlijk het mooist? Waarom?	
Kijk eens uit de ramen. Wat zie je allemaal. Hoe hoog denk je dat je nu in de toren bent? Is het hier warmer of kouder dan beneden in de toren? Hoe komt dat? Ga weer een trap hoger. In deze ruimte staat een 'mini carillon'. Vroeger hing hier de klok. Hoe kun je dat nu nog zien?	

Teken een carillon!	*In deze ruimte staat een 'mini-carillon'. Toen de klokken vervangen werden in 1997, waren deze klokken niet goed genoeg meer voor het grote carillon, maar ze kunnen nog steeds een mooi geluid maken.* *Bestudeer het mini-carillon goed en maak een schets van de werking van het carillon.*

Je bent nu klaar met dit werkblad. Als het nog geen tijd is om te wisselen kun je nog even rondkijken in de toren! Je kunt nog twee trappen omhoog, dan kun je naar buiten kijken.